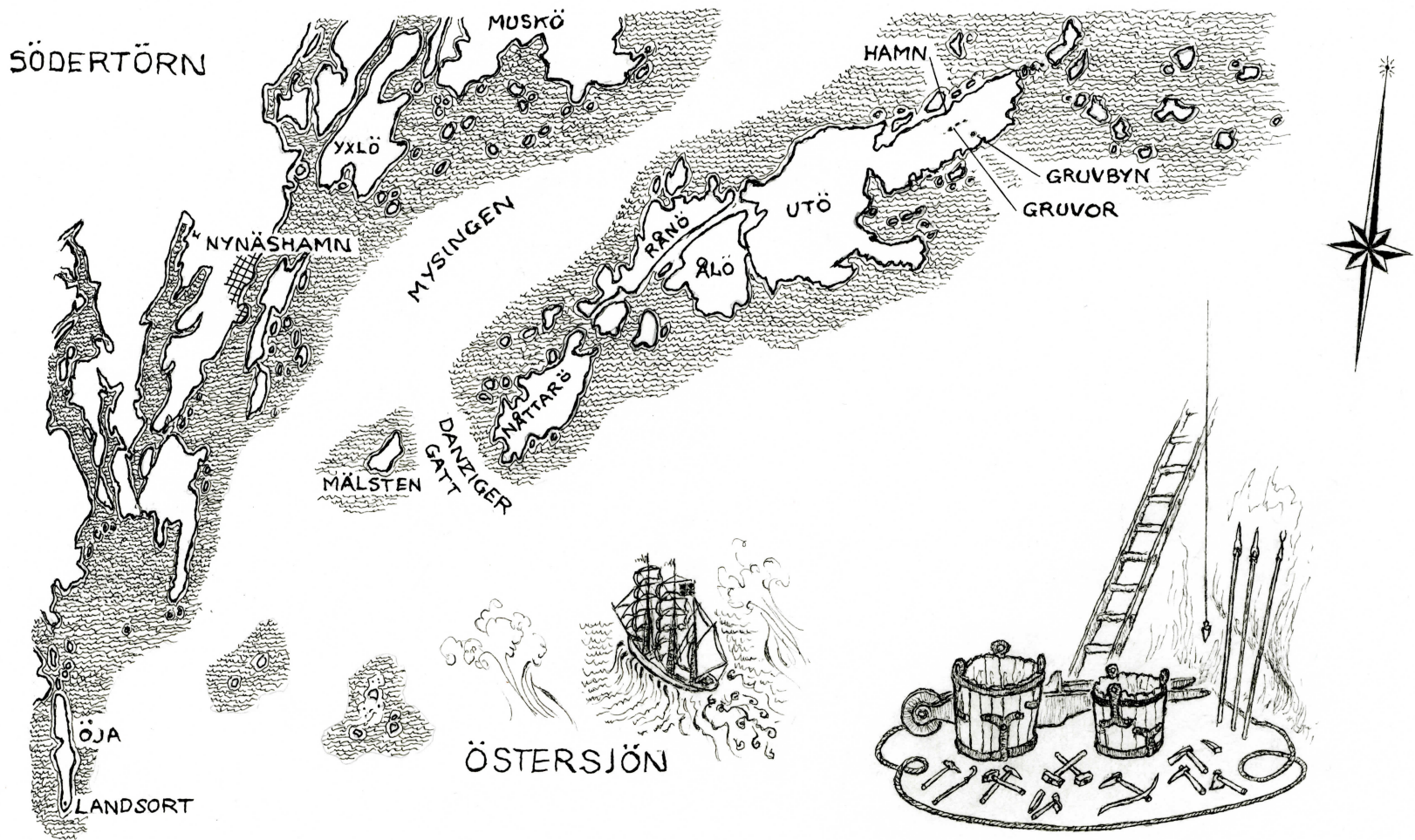

UTÖ GRUVOR

Järnmalm till de norrländska järnbruken bröts i de mellansvenska bergslagerna. En av de gruvor som spelade särskilt stor roll var Utö gruvor i havsbandet utanför Nynäshamn. Utö är en långsmal ö där det malmförande lagret ligger i ett smalt men djupt stråk. Malmstråket är ca 800 meter långt och följer öns form. Gruvorna ligger ca. 500 meter från havet där en skyddad hamn anlades. Från Utö gruvor skeppades malm till bl.a. masugnarna i Lögdö, Galtström, Gnarp och Bollsta.

Redan på 1100-talet finns indikationer att malm bröts på Utö. På 1620-talet påbörjades arbetena med att bryta silvermalm och när man istället fann järnmalm blev det Utös öde. Malmstråket var smalt ca. 6 meter vid Riddargruvan och som bredast vid Nyköpingsruvan ca. 25 meter. Malmen som bröts bestod av blodstensmalm (hematit) och magnetit. Arbetet utfördes i dagbrott och bröts mot djupet genom avsänkningar. Från början bröts malmen med tillmakning, d.v.s. att man eldade med ved mot berget så att det blev sprött och kunde brytas loss med kilar, slägga och spett. På 1690-talet påbörjades borrhning och sprängning med krut där så var tillämpligt. Uppfordring av malm ur gruvan och läns-pumpning av inrinnande vatten utfördes med häst- och oxvandringar. Ett stort stall behövdes för hästarna (se bild ovan), som också användes för transporter till och från hamnen. 1735 och 1758 anlades väderkonster (väderkvarnar) med pumpverk.

1770 fanns det enligt bergmästare Funck i Utö gruvor "sysselsatte och födde": "1 direktör, 1 bokhållare, 1 fältskär, 1 gruvfogde, 3 smeder, 3 personer för väderkonster och byggnader, 1 mjölnare, 3 stalldrängar, 2 skomakare, 1 lassräknare, 42 gruvarbetare, 52 hustrur och änkor, 7 barn som arbetar och 72 barn som äro för små till det."

För Långgruvans läns-pumpning anskaffades 1808 en "Eld och Luftmaskin" som var en föregångare till ångmaskinen. Maskinen var i bruk till 1845 då den ersattes av en 24 hk ångmaskin. 1848 var Nyköpingsgruvans djup 214 meter.

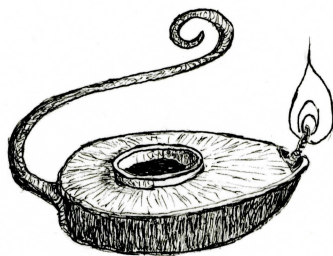
1869 var 84 arbetare anställda varav 38 var bergsprängare, 19 var maskinister, kolmästare, konstvaktare (vinschar, pumpar) mm, 23 var sovrare (skiljare), lastare och körare samt 4 var borrhvässare.

Gruvarbetet var gruvligt. Skeppningarna av malm och ved var ett vågspel. Produktionen av malm i Utö gruvor uppskattas till 2.5 milj. ton. Utö gruvor lades ned 1878. Då fanns det på Utö ca 500 personer varav hälften knutna till gruvan.

Malm till Lögdö bruk kom också från Ulvön i Ångermanland, vars titanhaltiga järnmalm användes med gott resultat och utgjorde 18% av beskickningen. Lögdö bruks intressenter var tidvis delägare i Vigelsbo och Utö gruvor.

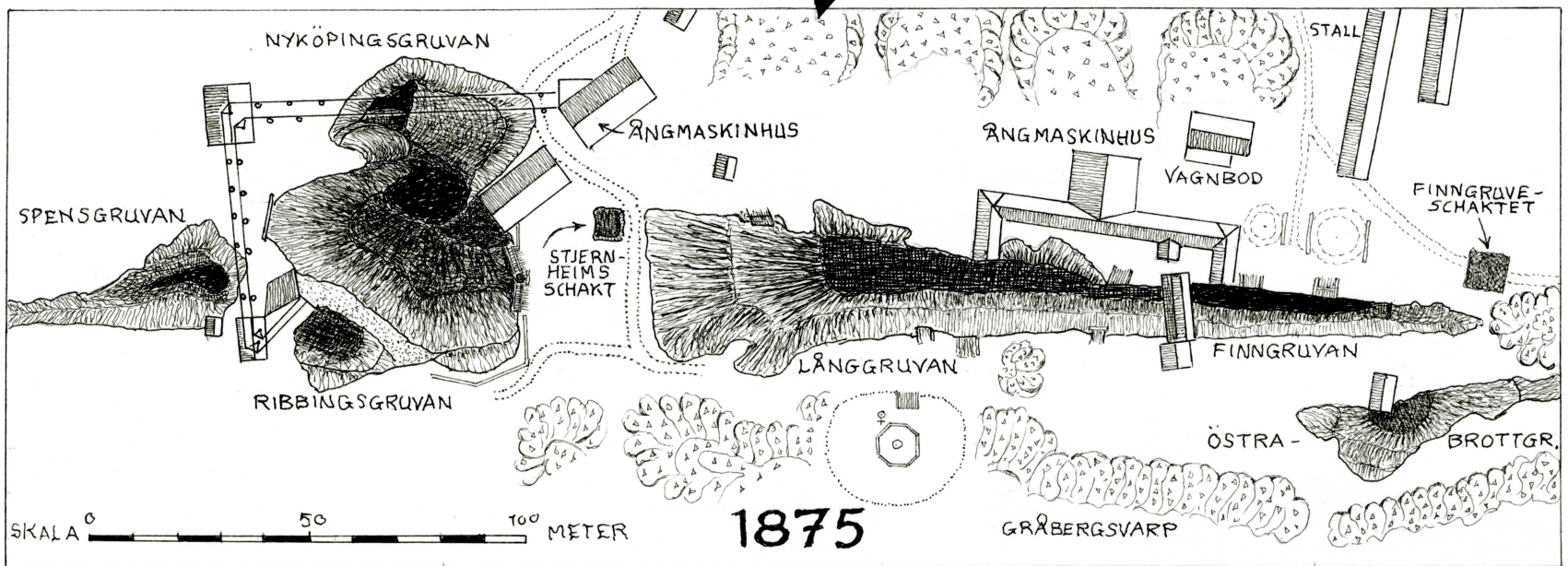
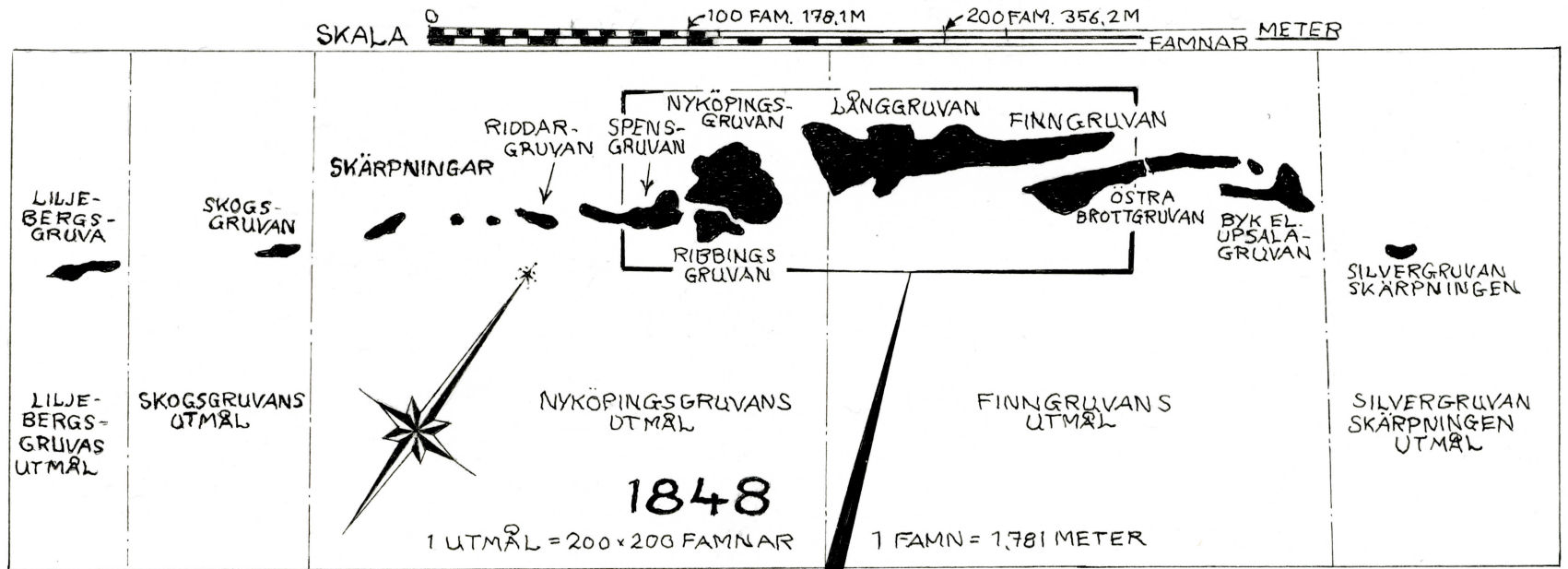
Läs mera: Järnkontoets annaler – Jernkontoret. 1895 Nils Hedberg. Utö bergslagsområde av Gunilla Byström - Atlas över Sveriges bergslag. UTÖ Ön som ännu är ett paradiset av Harriet Hjorth 1944/1990. SGU Rapport och meddelanden 117 sid 40. SGU om upptäckten av litium ur mineralet petalit, som i sin tur upptäcktes 1800 vid Utö gruvområde. Litium beskrevs första gången 1818 av Arfwedson och Berzelius.

K. V. Akad. Handl. Årg. 1854. Utö järnmalmfält i Stockholms län. Planscher och text s. 241-343.

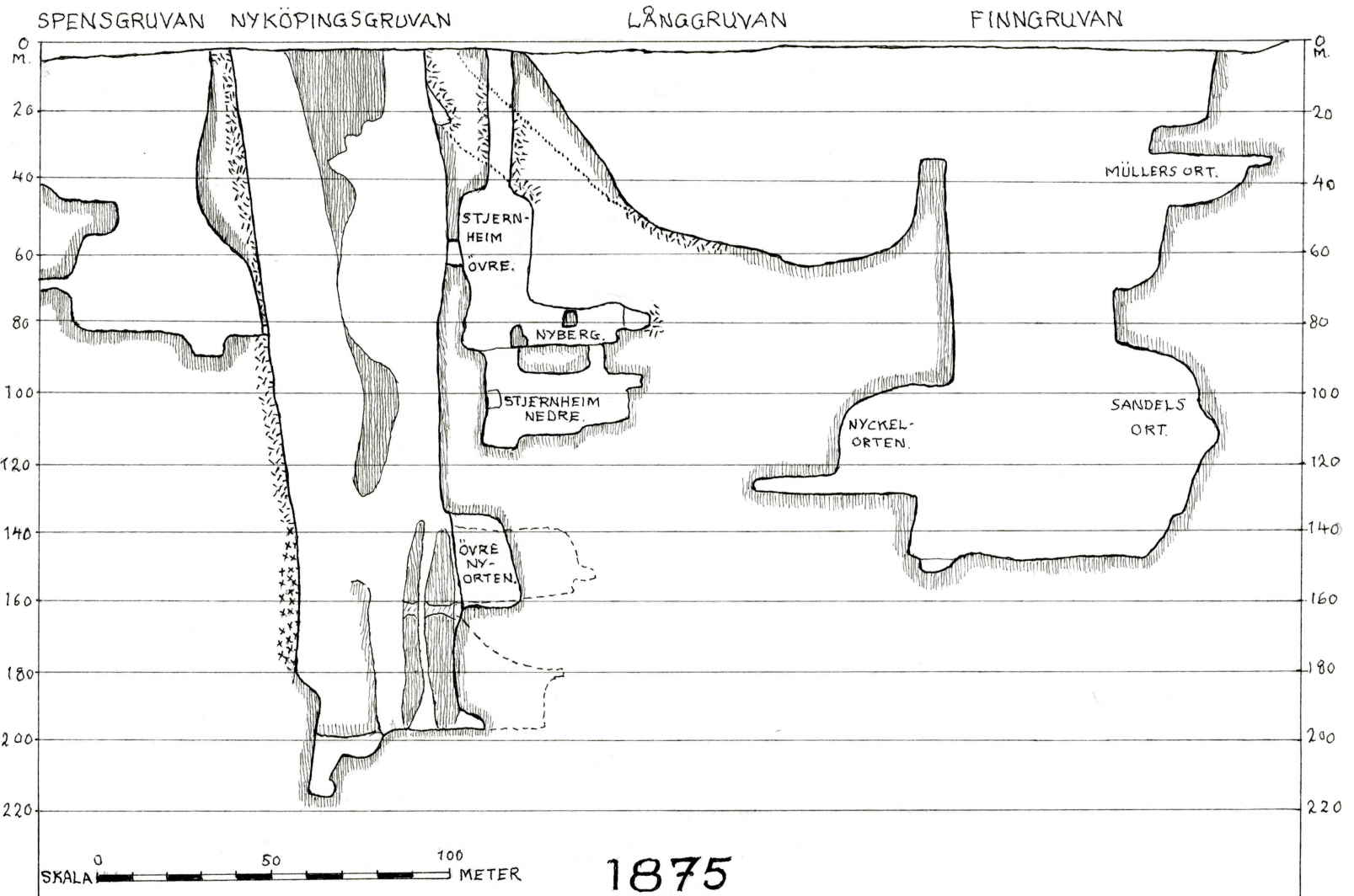

JÄRNMALM

UTÖ JÄRNMALMSFÄLT

LÄNGDPROFIL AV UTÖ GRUVOR

Kjell-Ake Hermansson